

BRUTSELLYOZ KASALLIGINING HAYVONLARDAN ODAMLARGA YUQISHI.

Azimjonov Mirjahon Azamatovich

TDTUTF talabasi

azimjonovmirjahon@gmail.com

Telefon raqami:+99893 990 10 21

Maxmudov Farhod Baxodir o`g`li

TerDMAU talabasi

farxodmaxmudov@gmail.com

Telefon raqami:+99893 215 53 06

To`lqinov O`rolbek Elbekovich

TDTUTF talabasi

tolqinovorolbek48@gmail.com

Telefon raqami:+99891 721 82 07

Isroilov Mirshod Xolmurodovich

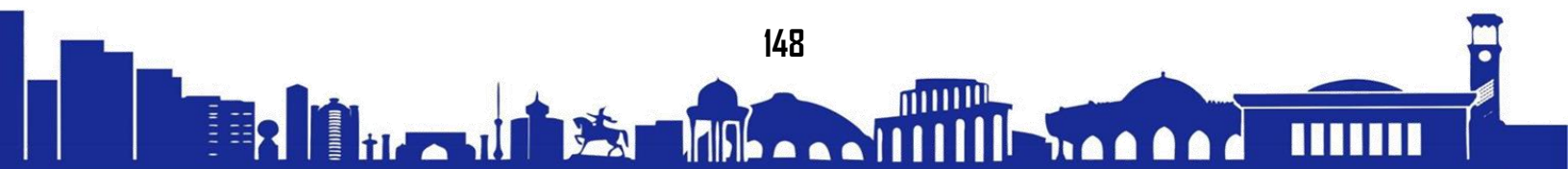
TDTUTF talabasi

isroilovmirshod497@gmail.com

Telefon raqami:+99894 531 44 43

ANNOTATSIYA: Mazkur ishda brutsellyoz (brusellyoz) kasalligi, uning tarixi, etiologiyasi, patogenezi, klinik belgilari, yuqish yo`llari va profilaktik choralari haqida batafsil ma`lumot berilgan. Brutsellyoz — zoonoz kasallik bo`lib, u *Brucella* turiga mansub bakteriyalar bilan chaqiriladi. Kasallik chorva hayvonlaridan odamlarga asosan ovqat, kontakt, nafas olish yoki vertikal yo`llar orqali yuqadi. Kasallik uzoq davom etuvchi, ko`p tizimli shikastlanish bilan kechadi hamda iqtisodiy va sanitariya jihatdan katta zarar yetkazadi.

Ishda kasallikning qo`zg`atuvchilari, yuqish mexanizmi, klinik ko`rinishlari, aniqlash usullari va oldini olish choralari keltirilgan. Profilaktika choralariga hayvonlarni emlash, kasal hayvonlarni ajratish, shuningdek sut mahsulotlarini qaynatish, shaxsiy gigiyena va mehnat xavfsizligi qoidalariga rioya qilish kiradi.

Kalit so‘zlar: Brutsellyoz, *Brucella melitensis*, zoonoz infektsiya, hayvonlardan odamlarga yuqish, patogenez, isitma, profilaktika, bakteriya, surunkali yallig‘lanish, emlash, gigiyena.

Brutsellyoz (lot. brucellosis), qora oqsoq — zoonoz infektsiya, kasallangan hayvonlardan odamlarga yuqadi va inson organizmining a‘zolari va tizimlariga ko‘plab shikast yetkazishi bilan tavsiflanadi. 1886 yilda ingliz olimi Devid Bryus tomonidan aniqlangan. Olimning sharafiga mikroblar brutsella, ular chaqiradigan kasallik esa brutsellyoz deb nomlangan. Brutsellyoz — bu zoonoz turdagi, ya‘ni hayvonlardan odamga yuqadigan yuqumli kasallik bo‘lib, u *Brucella* turiga mansub bakteriyalar bilan chaqiriladi. Kasallik odamlarda va turli chorva hayvonlarida uchraydi, iqtisodiy zarar yetkazadi hamda sog‘liq uchun xavfli hisoblanadi. Brutsellyozning qo‘zg‘atuvchisi — *Brucella* bakteriyasi. Ular harakatsiz, sporalar hosil qilmaydigan, hujayra ichi parazitlardir. Brutsellyozning qo‘zg‘atuvchilari — *brucella* avlodiga mansub, hujayra ichida parazitlik qila oladigan grammanfiy bakteriyalardir. Brutsellyozning 6 tur qo‘zg‘atuvchisi va 17 ta biovari aniqlangan. Odamlar uchun uchtasi patogen ya‘ni yuqush ehtimoli baland hisoblanadi:

- Mayda shoxli mollar: echki, qo‘ylar brutsellyozi qo‘zg‘atuvchisi (*Brucella melitensis*);

- Yirik shoxli qoramollar: sigir brutsellyozi qo‘zg‘atuvchisi (*Brucella abortus*);

- Cho‘chqalar brutsellyozi qo‘zg‘atuvchisi (*Brucella suis*).

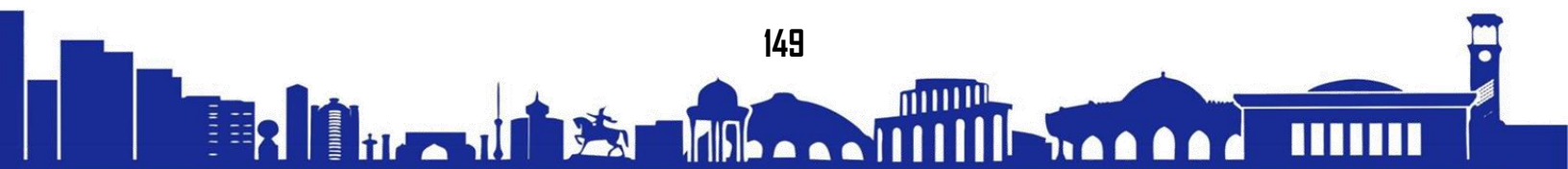
- ba‘zi manbalarda itlar brutsellyozi qo‘zg‘atuvchilari (*Brucella canis*) ham inson uchun xavfli deb ko‘rsatilgan.

Hayvonlar brutsellyoz bakteriyalarini sut, siydik, amniotik suyuqlik orqali tarqatadi. *Stomaxys calcitrans* pashshasi ham brutsellyoz tashuvchisi hisoblanadi. Asosan surunkali isitma, bo‘g‘im og‘rirlari, asab, jigar, yurak va reproduktiv tizim zararlanishi bilan kechadi.

Kasallik insonlarga to‘g‘ridan-to‘g‘ri yoki bilvosita hayvonlardan yuqadi. Bunda brutsellyoz bilan kasallangan hayvondan insonga kasallangan hayvon mahsulotlari orqali yuqishi mumkin. Bundan tashqari misol qilib quydagilarni keltirishimiz mumkin: siydik, najas, urug‘ suyuqligi, tug‘ruq paytidagi oqimlar (yo‘ldosh, suyuqliklar) bilan ajratadi.

Odamga kasallikning asosiy yuqish yo‘llari:

1. Ovqat orqali (alimantar yo‘l):

Eng keng tarqalgan yuqish yoʻli boʻlib qaynatilmagan sut yoki xom sutdan tayyorlangan mahsulotlar (qaymoq, pishloq, yogurt) orqali. Bu mahsulotlarda *Brucella* bakteriyasi sutda 10 kun, sovutilgan holatda esa 30 kungacha yashay oladi.

2. Teri orqali (kontakt yoʻl):

Kasal hayvonning qoni, najasi, yoʻldoshi yoki tugʻruq suyuqligi bilan qoʻl, yara yoki tinalgan joy orqali. Bu yoʻl asosan veterinarlilar, chorvadorlar, sogʻuvchilar, soʻyuvchilar orasida uchraydi.

3. Nafas yoʻli orqali (aerozol yoʻl):

Brucella bakteriyalari chang, hayvon terisi, jun, goʻsht bilan muomalada boʻlganda havoga koʻtarilib, nafas yoʻli orqali tanaga kirishi mumkin. Bu yoʻl laboratoriya xodimlari, soʻyish korxonalarini ishchilari uchun xavfli.

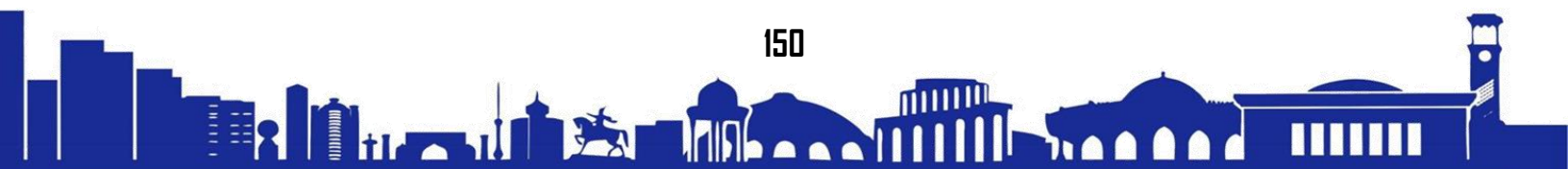
4. Vertikal (ona va bola) yoki jinsiy yoʻl

Kam holatlarda kasal onadan bolaga tugʻruq vaqtida yoki emizish orqali yuqadi. Shuningdek, erkaklardan ayollarga jinsiy aloqa orqali oʻtish holatlari ham aniqlangan.

Kasallik rivojlanish (patogenez). Brusellyoz yuqtirilgan odamda kasallik alomatlarini odatda 1 haftadan 3 haftagacha (baʼzan 1 oygacha) vaqt oʻtgach sezila boshlaydi yaʼni, inkubatsion davri — 7 kundan 21 kungacha, ayrim hollarda 60 kungacha davom etadi. Bakteriya tanaga kirgach, limfa tugunlari orqali qon oqimiga oʻtadi. Qonda koʻpayib, jigar, taloq, suyak iligi, boʻgʻimlar va asab tizimiga joylashadi. Bu joylarda surunkali yalligʻlanish oʻchoqlari hosil qiladi. Natijada tana harorati koʻtariladi, boʻgʻim ogʻrirlari, charchash, uyqusizlik, terlash paydo boʻladi. Odamlarda brutselyoz belgilari quydagicha kichadi:

- 38–40°C gacha isitma
- Boʻgʻim, bel va mushak ogʻrirlari
- Teri osti limfa tugunlarining kattalashishi
- Taloq va jigar kattalashishi
- Charchoq, bosh ogʻrishi, uyqusizlik
- Baʼzida reproduktiv tizim (ayollarda abort, erkaklarda orxit) zararlanadi

Kasallik oʻtkir (1–2 oy) yoki surunkali (6 oydan ortiq) shaklda kechishi mumkin.

Kasallikni aniqlash usullari: Qon tahlili (*Brucella* antitellari yoki bakteriyasi), Serologik testlar (RA, RBT, ELISA), Madaniyat o‘stirish (bakteriologik aniqlash), PCR testi (eng aniq usul).

Hayvonlar orasida bu kasallikni oldini olish maqsadida Brutselyozga qarshi emlash (vaksinatsiya) – *Rev-1* yoki *S19* vaksinasi, kasal hayvonlarni ajratish va yo‘qotish, tug‘ruq, so‘yish va hayvon chiqindilarini dezinfeksiya qilish kabi chora tadbirlar ko‘riladi.

Odamlar uchun esa sutni qaynatib yoki pasterizatsiya qilib iste‘mol qilish, qo‘lqop, niqob, maxsus kiyim ishlatish (chorvadorlar, veterinarlar uchun), hayvonlar bilan ishlagandan so‘ng qo‘lni sovun bilan yuvish, laboratoriya xavfsizligi qoidalariga qat‘iy rioya qilish kerak.

Bu kasallik O‘zbekistonda asosan cho‘l va tog‘ oldi hududlarida (suruvli chorvachilik joylarida) uchraydi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma‘lumotiga ko‘ra, har yili dunyoda 500 mingdan ortiq odam brutselyoz bilan kasallanadi. Eng xavfli turi – *Brucella melitensis* (echkilardan yuqadigan) hisoblanadi.

Xulosa: Brutselyoz — bu hayvonlardan odamlarga yuqadigan, uzoq davom etuvchi, ko‘p tizimli kasallik bo‘lib, profilaktika choralari (sutni qaynatish, hayvonlarni emlash, gigiyena) uning oldini olishda asosiy omil hisoblanadi. Vaqtida aniqlansa, antibiotiklar bilan (tetratsiklin, rifampitsin va boshqalar) to‘liq davolash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Devid Bryus D. “The Discovery of *Brucella melitensis*”, *British Medical Journal*, 1887.
2. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO). *Brucellosis in humans and animals*, Geneva, 2006.
3. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. “Brutselyoz profilaktikasi bo‘yicha sanitariya qoidalarini”, Toshkent, 2021.
4. Yuldashev A.A., To‘xtayev Sh.R. “Veterinariya mikrobiologiyasi va immunologiya”, Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
5. Axmadjonov M. va boshqalar. “Yuqumli kasalliklar”, Toshkent tibbiyot akademiyasi nashriyoti, 2020.
6. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). “Brucellosis (*Brucella* spp.) – Epidemiology and Prevention”, Atlanta, 2022.

